

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkədə baş vermiş həm siyasi, həm də sosial-iqtisadi dəyişikliklər demoqrafik inkişafa ciddi təsir göstərmişdir. Demoqrafik proseslər cəmiyyətin həyatının bir çox tərəfləri ilə qarşılıqlı surətdə bağlı olduğundan bu əlaqə sosial-iqtisadi hadisələrin demoqrafik proseslərə və öz növbəsində demoqrafik proseslərin də sosial-iqtisadi hadisələrə təsirinin təzahürüdür. Bu, onunla izah edilir ki, demoqrafiya sahəsindəki siyasət hər bir dövlətin sosial siyasətinin mühüm və başlıca tərkib hissəsi olmaqla, onun əsasını təşkil edir. Düşünürük ki, bu sahədə dərin elmi tədqiqatlarla tanış, Azərbaycan iqtisad elminin görkəmli nümayəndələrindən biri, AMEA-nın müxbir üzvü, professor Şahbaz Muradovun "Demoqrafik vəziyyətdə baş verən dəyişikliklər və onun nizamlanması istiqamətləri" adlı məqaləsi oxucular üçün çox maraqlı olar.

Demoqrafik vəziyyətdə baş verən dəyişikliklər və onun nizamlanması istiqamətləri

(əvvəli ötən sayımızda)

Həmin illərdə keçmiş İttifaqda və o cümlədən də Azərbaycanda cərəyan etmiş siyasi hadisələr, milli zəmində yaranmış münafiqlər və sairə əlaqədar olaraq "müxtəlif millətlərdən olan qadın və kişilər arasında ev almaq, satmaq, dəyişmək və sair məqsədlə "nikaha daxil olma və boşanma əməliyyatlarında" qeyri-qanuni hallara və saxtakarlıqlara yol verilmişdir. Elə bu qeyd edilən sonuncu səbəblərdəndir ki, 1989-cu ildə birdən-birə ölkədə 71,9 min nikaha daxilolma və 11,4 min boşanma hadisəsi qeydə alınmışdır. Bu proses 1990-1992-ci illərdə də davam etmiş və 1993-cü ildən sonra həm nikahların və həm də boşanmaların sayı sürətlə azalmağa başlamışdır.

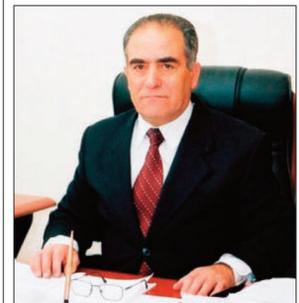
Bələ ki, ölkə üzrə nikahların sayı 1990-cı ildə 73,1 min, 1991-ci ildə 74,4 min, 1992-ci ildə bir qədər az, yəni 68,7 min; boşanmaların sayı isə müvafiq surətdə 14,1 min, 10,7 min, 9,5 min təşkil etmişdirsə; onların sayı xeyli azalaraq nikahlar üzrə 1993-cü ildə 60,0 min; 1996-cı ildə 38,6 min; boşanmalar üzrə isə müvafiq surətdə 6,5 min və 5,6 minə düşmüşdür. Başqa sözlə desək, nikahların sayı 1996-cı ildə 1990-cı ildəki nisbətən 41,2 faiz; 1991-ci ildəki nisbətən isə 48,1 faiz; boşanmaların sayı isə müvafiq surətdə 60,3 və 47,7 faiz azalmışdır. Bu isə onu göstərir ki, 1995-1996-cı illərdən sonra ölkənin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və digər sahələrində olduğu kimi, onun demoqrafik vəziyyətində də müsbət dəyişikliklər və yeni meyillər yaranıb inkişaf etməyə başlamışdır. Heç şübhəsiz ki, bu müsbət dəyişiklik və meyillərin hamısı 1993-cü ilin 15 iyunda xalqımızın böyük əksəriyyətinin tələbi ilə ulu öndər Heydər Əliyevin yenidən ölkə rəhbərliyinə qayıdışı və 10 il ona başçılıq etməsi sayəsində burada yaranmış ictimai-siyasi sabitlik, iqtisadi inkişaf sahəsində baş vermiş müsbət dəyişikliklərə bağlı olmuşdur.

2003-cü ildən sonra ölkəmizə rəhbərlik etmiş və Ulü Öndərimizin işlərini layiqincə davam etdirən prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlar və böyük quruculuq işləri, ölkədə bir milyondan artıq daimi iş yerlərinin yaradılması, ölkə iqtisadiyyatının keyfiyyətə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması və xalqımızın həyat səviyyəsində baş vermiş köklü dəyişikliklər nəticəsində daimi yaşamaq üçün ölkəmizi tərk edib başqa dövlətlərə gedənlərin sayı sürətlə azalmağa başlamış və 1970-ci ildən keçən axır 38 il ərzində, ilk dəfə 2008-ci ildə daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gələnlərin sayı 3597 nəfər, daimi yaşamaq üçün buradan başqa dövlətlərə gedənlərin sayı isə cəmi 2530 nəfər təşkil etmiş və ya ölkəmizə gələnlərin sayı gedənlərin sayından təqribən 41,0 faiz və ya 1067 nəfər çox olmuşdur. Bu isə o deməkdir ki, həmin ildə ölkəmizdə əhalinin miqراسiya qalığı (saldo) müsbət 1067 nəfər təşkil etmişdir. Bu müsbət proses həmin ildən etibarən ölkəmizin xeyrinə davam etməkdədir. Bütünlükdə götürüldükdə isə 2009-2014-cü illərdə daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gələnlərin sayı 13,9 min nəfər təşkil etdiyi halda daimi yaşamaq üçün buradan başqa dövlətlərə çıxıb gedənlərin sayı cəmi 4,5 min nəfər olmuş və ya ölkəmizə gələnlərin sayı buradan gedənlərin sayından 9,4 min nəfər çox olmuşdur. Bu isə o deməkdir ki, həmin dövrdə ölkəmizdə əhalinin miqراسiya qalığı (saldo) müsbət 9,4 min nəfərə bərabər olmuşdur. Qeyd edilən dövrdə daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gələnlərin 90,7 faizi, o cümlədən kişilərin 92,2, qadınların 88,9 faizini; daimi yaşamaq üçün ölkəmizdən başqa dövlətlərə gedənlərin isə 83,4, o cümlədən kişilərin 86,6, qadınların 80,9 faizini əmək qabiliyyətli yaşda olanlar təşkil etmişlər. Daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gələnlərin 45,0 faizi, o cümlədən əmək qabiliyyətli yaşda olanların 44,0 faizi; daimi yaşamaq üçün ölkəmizdən başqa dövlətlərə gedənlərin isə 56,1; o cümlədən əmək qabiliyyətli yaşda olanların 54,5 faizi qadınların payına düşmüşdür. (1-ci cədvəl)

bax). Burada diqqəti cəhən mühüm cəhət ondan ibarətdir ki, daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gələnlərin 4,0 faizini, daimi yaşamaq üçün ölkəmizdən gedənlərin isə 5,4 faizini əmək qabiliyyətli yaşından kiçik olanlar; müvafiq surətdə 5,3 və 11,2 faizini isə əmək qabiliyyətli yaşından yuxarı olanlar təşkil etmişdir. Diqqəti cəhən digər bir mühüm cəhət isə ondan ibarətdir ki, qadınlar daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gələn əmək qabiliyyətli yaşında əhalinin 44,0 faizini, əmək qabiliyyətli yaşdan yuxarı olanların isə 55,0 faizini təşkil etdiyi halda, bu göstərici ölkəmizdən gedənlər üzrə daha yüksək olub müvafiq surətdə 54,5 və 72,6 faiz təşkil etmişdir. Demoqrafik inkişaf baxımından burada diqqəti cəhən və xüsusi maraq doğuran cəhət isə ondan ibarətdir ki, daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gəlmiş əmək qabiliyyətli yaşdan aşağı olanların 47,6 faizi; ölkəmizdən gedənlərin isə 52,1 faizi oğlanların, müvafiq surətdə 52,4 və 47,9 faizi isə qızların payına düşmüşdür. Daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gələn və daimi yaşamaq üçün ölkəmizdən gedənlərin cins və yaş tərkibini təhlil etdikdə aydın olur ki, qeyd edilən dövrdə ölkəmizə gələnlərin arasında qadınların çoxluq təşkil etməsinə səbəb vaxtı ilə daimi yaşamağa və işləməyə çıxıb getmiş kişilərin bir qismi orada ailə qurub xeyli müddət yaşadıqdan sonra ailəsi ilə birlikdə vətənə geri qayıdılar, digər bir qismi isə ailəsi ilə birlikdə köçüb getmiş və hazırda öz ölkəsində daimi yaşamağa və işləməyə gələnlərdir.

Ölkəmizdən çıxıb gedənlər arasında qadınların xüsusi çəkisinin

məməsi ölkənin demoqrafik durumunun kəskinləşməsi ilə yanaşı, onun iqtisadi və sosial vəziyyətinin pisləşməsinə, dövlət tərəfindən sosial sığortanın və pensiya təminatının maliyyələşdirilməsinin çətinləşməsinə, azuşaqlı ailə modelinin formalaşmasına, əmək potensialının kəmiyyət-keyfiyyət tərkibinin mənfi istiqamətdə dəyişməsinə, gənclər kontingentinin azalmasına və ölkənin milli təhlükəsizliyinə mənfi təsir edə bilər. Buna görədir ki, müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi ulu öndərimiz Heydər Əliyev hələ Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyi 70-80-ci illərdə böyük uzaqgörənliklə gələcəkdə ölkəmizin demoqrafik vəziyyətində yaranma biləcəkdir çətinlikləri əvvəlcədən hiss edərək hələ 1980-ci ildə dövlət səviyyəsində "Respublikanın demoqrafik inkişafı və əhalinin işlə daha səmərəli təmin olunması üçün elmi surətdə əsaslandırılmış uzunmüddətli konsepsiya"nın işlənilib hazırlanması vəzifəsini irəli sürüb əsaslandırılmışdır. O, çox gözəl bilirdi ki, ölkənin gələcək iqtisadi və sosial inkişaf strategiyasının müəyyənləşdirilməsi və bu sahədə düzgün sosial-iqtisadi siyasət tədbirləri işlənilib hazırlanması, ilk növbədə burada yaşayan əhalinin və müxtəlif sosial-demoqrafik qruplarından olan insanların gözlənilən dəyişikliklərə nə dərəcədə hazır olub-olmaması imkanlarının ölçülmə-biçilməsinə əsaslanmalı, bax zaman onların malik olduğu dəyərlər, mənfəə, ənənə və istəkləri diqqətlə nəzərə alınmalı və mövcud insan potensialının kəmiyyət-keyfiyyət vəziyyəti obyektiv surətdə qiymətləndirilməli-

Ş.M. Muradov
Əməkdar Elm Xadimi,
AMEA-nın müxbir üzvü,
i.e.d., prof.

nun üzvü kimi yüksək hökumət və partiya rəhbərliyi vəzifələrində irəli çəkildikdən sonra ölkəmizə "rəhbərlik" edənlərin heç biri onun tərəfindən irəli sürülmüş respublikanın demoqrafik inkişaf konsepsiyasının hazırlanmasına təşəbbüs göstərməmiş və bir çox başqa məsələlər kimi həmin məsələni də unutmuşlar.

Ulu öndər Heydər Əliyev 1993-cü ilin 15 iyunda yenidən ölkə rəhbərliyinə qayıdıqdan sonra başqa təxirəsalınmaz problemlərlə yanaşı, həmin konsepsiyanın işlənilməsi və hazırlanması məsələsinə də yenidən gündəmə gətirmişdir. Onun "28" dekabr 1988-ci il tarixli sərəncamı ilə "Azərbaycanın demoqrafik inkişaf konsepsiyası" bu şərtlərin müəllifinin elmi rəhbərliyi və bilavasitə iştirakı ilə işlənilib hazırlanmış və Ulü Öndərin "9" dekabr 1999-cu il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilərək həmin ayın 16-da ölkə mətbuatında dərc edilmişdir. Elmi surətdə əsaslandırılmış bu konsepsiyada ilk dəfə olaraq Azərbaycan Respublikasında demoqrafiya sahəsində dövlət siyasətinin əsas məqsədi, vəzifələri, prinsipləri, milli prioritetləri və həyata keçirilməsi mexanizmləri öz əksini tapmışdır. Həmin konsepsiyada göstərilirdi ki, demoqrafiya sahəsində dövlət siyasətinin əsas məqsədi demoqrafik proseslərdə yaranmış neqativ meyilləri aradan qaldırmaq, ölkənin uzunmüddətli inkişaf strategiyasına uyğun gələn əhalinin kəmiyyət-keyfiyyət artımını təmin etməkdir, əsas vəzifələri isə əhalinin kəmiyyət-keyfiyyətinin normal təkrar istehsalı üçün zəruri olan doğum səviyyəsinin təmin edə biləcəkdir hərtərəfli şəraitin yaradılması, ölümlə səviyyəsinin azaldılması; əhalinin sağlamlığının və həyatının yaxşılaşdırılması hesabına ömür müddətinin uzadılması; nikah və boşanma proseslərinin bütünlükdə cəmiyyətin və ayrılıqda hər bir ailənin mənfəətinə uyğun tərzdə nizamlanması; ictimai tərəqqinin hamı yaxın, həm də uzaq gələcəyə perspektivləri nəzərə alınmaqla miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi; respublikanın sosial-iqtisadi, siyasi və demoqrafik mənfəətlərinə rəhbər tutaraq ölkə ərazisində, o cümlədən, sərhəd rayonlarında və işğal edilmiş regionlarda əhalinin məskunlaşdırılmasının yaxşılaşdırılması və demoqrafik potensialının artırılması üçün şəraitin yaxşılaşdırılması; ailə institutunun mənəvi-əxlaqi dəyərlərinin təbliği və müdafiəsi; sağlamlıq təminatının formalaşdırılmasının normalara uyğun tənzimlənməsindən ibarətdir. Ancaq müəyyən obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən bu konsepsiyanın həyata keçirilməsi hər qədər gecikmiş və ulu öndər Heydər Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında demoqrafiya və əhali-sakinliyinin inkişafı sahəsində Dövlət Programının hazırlanması üzrə dövlət Komissiyasının tərkibi

haqqında" imzaladığı 23 iyun 2003-cü il tarixli yeni sərəncamı ilə həmin Dövlət Programının hazırlanmasına başlanmışdır. Bu şərtlərin müəllifinin də üzvü olduğu həmin komissiya üzvlərinin iştirakı ilə "Azərbaycan Respublikasında demoqrafiya və əhali-sakinliyinin inkişafı sahəsində Dövlət Programı (2004-2008-ci illər)" hazırlanıb ölkə Prezidenti İlham Əliyevə təqdim edilmiş və onun 11 noyabr 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

Özünün əsl müstəqilliyinə qovuşduğu 1995-ci ildən sonra, daha doğrusu, 1996-cı ildən başlayaraq ölkə iqtisadiyyatının dinamik xarakter daşması və 2003-cü ildən özünlə keyfiyyətə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması, ümummilli lider Heydər Əliyevin layiqli davamçısı İlham Əliyevin 2003-cü il oktyabr ayının 15-də dövlət başçısı seçildikdən az sonra, noyabr ayının 24-də "Azərbaycanda sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında" imzaladığı tarixi fərmanda və 11 fevral 2004-cü il tarixli növbəti fərmanı ilə təsdiq edilmiş və Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında əvəzsiz rol oynamış "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Programı (2004-2008-ci illər)"-də; həmin Dövlət Programının davamı olaraq dövlət başçısının 14 aprel 2009-cu il tarixli fərmanı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Programı"nda, bu Dövlət Programının davamı olaraq onun 27 fevral 2014-cü il tarixli fərmanı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Programı"nda; habelə başqa fərman və sərəncamlarında irəli sürülmüş vəzifələrin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi nəticəsində Azərbaycan Respublikası iqtisadi inkişaf dinamikasına və onun artım sürətinə görə dünyada birinci yerə çıxmış və lider dövlətə çevrilmişdir. Bələ ki, ölkənin əsas iqtisadi və rifah göstəricisi sayılan ümumi daxili məhsul (ÜDM) orta illik artım sürəti 2000-ci ildə - 11,1 faiz; 2001-ci ildə 10,0 faiz; 2003-cü ildə 11,0 faiz artmışdırsa, 2005-2010-cu illərdə orta hesabla - 17,0 faiz, o cümlədən 2005-ci ildə - 26,4 faiz; 2006-cı ildə - 34,5 faiz; 2007-ci ildə - 25,0 faiz; 2008-ci ildə - 10,8 faiz; bəhrən illəri olan 2009-cu ildə - 9,5 faiz, 2010-cu ildə isə 5,0 faiz təşkil etmişdir. 2015-ci ildə ölkədə istehsal olunmuş ÜDM-in həcmi keçən ilə nisbətən 1,1 faiz artaraq 54,4 milyard manata çatmışdır. 2005-2015-ci illərdə ÜDM-in adambaşına düşən həcmi 3,8 dəfə artaraq 1494,3 manatdan 5703,7 manata, dövlət büdcəsinin səhiyyənin inkişafına ayrılmış vəsaitlərin həcmi isə 6,1 dəfə artaraq 115,3 milyon manatdan 708,2 milyon manata gəlib çatmışdır. Ölkə iqtisadiyyatında məşğul olan kişilərin orta aylıq məqamı haqqı 3,6 dəfə artaraq 2005-ci ildəki 123,6 manatdan 2014-cü ildə 444,5 manata, əhalinin hər nəfərinə düşən gəlirlərinin həcmi isə 4,3 dəfə artaraq 962,2 manatdan 4180,6 manata qalmışdır.

İqtisadiyyatda məşğul olan işçilərin orta aylıq nominal əməkhaqqının məbləğinə görə Azərbaycan Respublikası 2013-cü ildə MDB ölkələri arasında Rusiya, Qazaxıstan və Belarus Respublikalarından sonra 4-cü yeri tutmuşdur. Həmin ildə iqtisadiyyatda məşğul olanların orta aylıq nominal əməkhaqqının məbləği Rusiyada 936,3; Qazaxıstanda 717,4; Belorusda 564,2 ABŞ dolları təşkil etmişdirsə, Azərbaycanda 541,8; Ukraniyada 408,5; Ermənistanda 357,6; Moldovada 299,1; Qırğızstanda 234,1; Tacikistanda 145,8 ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Hər bir ölkədə demoqrafik inkişafa təsir edən ən mühüm amillərdən biri bütünlükdə əhalinin, xüsusilə də qadınların təhsil səviyyəsindən ibarətdir. Müstəqilliyini

bərpa etdikdən sonra 1999-cu və 2009-cu illərdə azad surətdə ölkəmizdə keçirilmiş əhalinin siyahıya alınması məlumatlarına əsasən həmin dövrdə respublikamızda yaş 10 və yuxarı olan əhalinin hər 1000 nəfərinə düşən təhsili olanların sayı 7,0 faiz artaraq 795 nəfərdən 851 nəfərə, o cümlədən kişilər arasında 7,1 faiz artaraq 783 nəfərdən 839 nəfərə, qadınlar arasında isə 6,8 faiz artaraq 807 nəfərdən 862 nəfərə; müvafiq surətdə ali və natamam ali təhsili olanların sayı 34,6 faiz artaraq 78 nəfərdən 105 nəfərə; o cümlədən kişilər arasında 33,0 faiz artaraq 91 nəfərdən 121 nəfərə, qadınlar arasında isə 40,6 faiz artaraq 64 nəfərdən 90 nəfərə qalmışdır. Bu göstərici müvafiq surətdə ölkədə ümumi orta təhsili olanlar üzrə 29,9 faiz artaraq 335 nəfərdən 435 nəfərə; o cümlədən kişilər üzrə 24,3 faiz artaraq 337 nəfərdən 420 nəfərə; qadınlar üzrə isə 22,2 faiz artaraq 369 nəfərdən 451 nəfərə qalmışdır. Ancaq 2000-2014-cü illərdə respublikanın əyani ümumtəhsil məktəblərində təhsil alan qızların sayı artmaq əvəzinə əksinə 24,2 faiz azalaraq 800,5 min nəfərdən 606,7 min nəfərə, ilk peşə-ixtisas məktəblərində isə 17,9 faiz azalaraq 8,4 min nəfərdən 6,9 min nəfərə düşməsinə baxmayaraq, orta ixtisas təhsili müəssisələrində oxuyan qızların sayı 37,0 faiz artaraq 29,7 min nəfərdən 40,7 min nəfərə, ali təhsil müəssisələrində isə 1,5 dəfədən çox (54,6 faiz) artaraq 49,8 min nəfərdən 77,0 min nəfərə gəlib çatmışdır. Rəsmi statistikanın məlumatlarına əsasən, 2014/2015-ci tədris ilinin əvvəlinə respublikanın ümumtəhsil müəssisələrində oxuyan şagirdlərin 45,8 faiz; ilk peşə-ixtisas təhsil müəssisələrində (peşə məktəbləri və peşə liseyləri) və peşə məktəblərində oxuyanların 48,2 faizi; orta ixtisas təhsil müəssisələrində oxuyanların 67,4 faizi; ali təhsil müəssisələrində və doktoranturada oxuyanların isə 48,0 faizi qadınların payına düşmüşdür.

Demoqrafik vəziyyətdə təsir edən ən mühüm amillərdən biri də qadınların məşğulluq səviyyəsidir. Ölkəmizdə həyata keçirilmiş iqtisadi islahatlar və yeni iş yerlərinin açılması nəticəsində son 11 il ərzində (2003-2014-cü illər) ölkə iqtisadiyyatında məşğul olan əmək qabiliyyətli yaşda iqtisadi fəal qadınların sayı 24,6 faiz artaraq 1787,3 min nəfərdən 2226,8 min nəfərə, iqtisadiyyatda məşğul olanlar arasında onların xüsusi çəkisi 47,7 faizdən 48,4 faizə qalmışdır. Hazırda ölkəmizdə yaşayan əmək qabiliyyətli yaşda olan 2244,1 min nəfər iqtisadi fəal qadın 2105,9 min nəfəri və ya 93,8 faizi, o cümlədən şəhər yerlərində yaşayan həmin yaşda olan 1139,5 min nəfər iqtisadi fəal qadın 1056,1 min nəfəri və ya 92,7 faizi, kənd yerlərində isə müvafiq surətdə 1104,6 min nəfər qadın 1049,5 min nəfəri və ya 95,0 faizi bilavasitə ictimai faydalı əmək dairəsində məşğul olurlar. İndi respublikamızda mövcud olan əmək qabiliyyətli yaşda olan iqtisadi fəal qadınların cəmi 6,2 faizi, o cümlədən şəhər yerlərində 7,3 faizi, kənd yerlərində isə 5,0 faizi işsizdir. Nəzərə alsaq ki, hazırda ümumi işsizlik səviyyəsi Almaniyada 10,2; Fransada 9,9; ABŞ-da 7,4; İsveçdə - 8,0; İtaliyada 12,2; Litvada 11,8; Polşada 10,3; Ukraynada 7,2; Ermənistanda 16,2; Gürcüstanda 14,6 faizdir, onda ölkəmizdə qadınlar arasındakı işsizlik səviyyəsinin o qədər də böyük olmadığı aydınlaşır. Ölkə iqtisadiyyatında müddə işləyənlərin 41,8; o cümlədən əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsində 79,4; təhsil sahəsində 72,2; istirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyətdə 63,2; peşə, elmi və texniki fəaliyyət sahəsində 40,5; maliyyə və sığorta fəaliyyəti sahəsində 32,9; dövlət idarəetməsi və müdafiə; sosial təminatda 29,3 faizi və sair qadınların payına düşür.

(davamı var)

üstünlük təşkil etməsinə səbəb və onların arasında əmək qabiliyyətli yaşından yuxarı olanların xüsusi çəkisinin yüksək olması isə onu göstərir ki, vaxtilə ailə qurub ölkəmizə gəlmiş xarici millətlərdən olan qadınların bir qismi həyat yoldaşlarını itirdikdən sonra, digər bir qismi boşandıqdan sonra, başqa bir qismi isə ömrünün axır illərində öz doğma torpaqlarında yaşamaq üçün çıxıb gedənlərdir. Daimi yaşamaq üçün ölkəmizə gələnlərin və daimi yaşamaq üçün başqa dövlətlərə çıxıb gedənlərin isə əksəriyyəti reproduktiv yaşda olanların payına düşdüyündən respublika əhalisinin tərkibində olanların xüsusi çəkisinin artıb-azalması, heç şübhəsiz ki, burada əhalinin təbii təkrar istehsal göstəricilərinin (doğum, ölümlə, təbii artım) dəyişməsinə də təsirli qalmışdır. Buna görə də əhalinin təbii təkrar istehsal prosesinə təsir edən amillərin tənzimlənməsinə

dir. Çünki elmi-texniki tərəqqinin sürəti, əməyin təşkil və mədəniyyəti, onun məhsuldarlığı, hər şeydən əvvəl insan potensialının keyfiyyətindən asılıdır. Artıq sivil və inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində belə bir anlayış qətiləşdirilmişdir ki, insanlar iqtisadiyyat üçün deyil, iqtisadiyyat insanlar üçündür. Hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə iqtisadi artıma, onun sürəti, quruluşu və keyfiyyətinə məqsəd kimi deyil, insanların həyatının zənginləşdirilməsi, yaşayış keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və insan potensialının müntəzəm surətdə inkişafı üçün zəruri olan vasitə kimi baxılır. Bu səbəbdəndir ki, indi dünyada başqa istiqamətlərə nisbətən insan potensialına qoyulan vəsait daha səmərəli hesab olunur. Ancaq çox təəssüflər olsun ki, ulu öndərimiz Heydər Əliyev 1982-ci ilin axırında Moskvaya SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini və Sov. İKP Siyasi Bürosu-

Azərbaycan Respublikasına daimi yaşamağa gələn və Azərbaycan Respublikasından daimi yaşamağa gedən əhəlinin əmək qurucusu və cins tərkibinin dinamikası (2009-2014-cü illərdə) - (nəfər)													
Əhəlinin əmək qabiliyyəti	Azərbaycan Respublikasına daimi yaşamağa gələn (qadınlar)						Azərbaycan Respublikasından daimi yaşamağa gedən (qadınlar)						
	əmək qabiliyyəti	yaşadığı	yaşadığı	yaşadığı	yaşadığı	yaşadığı	əmək qabiliyyəti	yaşadığı	yaşadığı	yaşadığı	yaşadığı		
Cəmi	17861	100	7034	100	6227	100	4158	100	1955	100	2903	100	
Oxunulmuş əmək qabiliyyəti	552	4,0	263	3,5	289	4,6	52,4	240	5,4	125	6,4	47,9	
Əmək qabiliyyəti yaşda olanlar	12514	90,7	7040	92,2	5534	88,9	44,0	9718	83,4	1693	86,6	2025	54,5
Əmək qabiliyyəti yaşda olanlar	735	5,3	337	4,3	404	6,5	55,0	900	17,2	737	25,0	24,6	

1) Həmin məlumatlar Azərbaycanın demoqrafik vəziyyəti haqqında. Bakı, 2015. səh. 471-480 və Azərbaycanın demoqrafik vəziyyəti haqqında. Bakı, 2015. səh. 456 və 459 əsasənə əsaslanaraq tərtib edilmişdir.